

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ПЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО КАШАВЕЛОВ срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 891/05)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

20 януари 2011 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

20/04/2011

Решението става окончателно при обстоятелствата по член 44, § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакторска преработка.

По делото „Кашавелов срещу България“,

Европейският съд по правата на човека (Пето отделение), на заседание в състав:

Пеер Лоренцен, *Председател*,
Ренате Йегер,
Райт Марусте,
Изабел Беро-Лефевр,
Миряна Лазарова Трайковска,
Гана Юдживска, *съдии*,
Павлина Панова, *ad hoc съдия*,

и Клаудия Вестердийк, *Секретар на отделението*,

След като заседава при закрити врата на 14 декември 2010 г.,
постанови следното решение, прието на указаната по-горе дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е заведено по жалба (№ 891/05) срещу Република България, подадена в Съда на основание на член 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от българския гражданин, г-н Иво Стефанов Кашавелов („жалбоподателят“), на 7 декември 2004 г.

2. Българското правителство („Правителството“) е представлявано от неговите Агенти, г-жа С. Атанасова и г-жа М. Коцева от Министерство на правосъдието. Жалбоподателят заявява, че не желае да бъде представляван и му е позволено да се представлява сам (член 36 § 2 от Правилника на Съда).

3. На 30 юни 2009 г. Съдът обявява жалбата за частично недопустима и решава да съобщи на Правителството оплакванията относно условията на задържане на жалбоподателя в Софийския затвор, продължителността на наказателното производство срещу него и липсата на ефективни правни средства за защита срещу тази продължителност. Освен това решава да се произнесе едновременно по допустимостта и основателността на останалата част от жалбата (член 29 § 3 от Конвенцията, във формулировката му отпреди 1 юни 2010 г.).

4. Здравка Калайджиева, съдията, избран за България, се оттегли от заседаване по делото. Председателят на Съвета съответно назначи Павлина Панова да заседава като *ad hoc* съдия (член 26 § 4 от Конвенцията и член 29 § 1).

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО

5. Жалбоподателят е роден през 1964 г. и понастоящем излежава доживотна присъда в Софийския затвор.

A. Наказателното дело срещу жалбоподателя

6. На 5 август 1996 г. жалбоподателят е арестуван по подозрение в отвличане на лице. На 14 август 1996 г. му е повдигнато обвинение за това престъпление. През септември 1996 г. е обвинен в убийството на трима полицейски служители, а на 4 юни 1997 г. са му повдигнати обвинения по най-малко десет други престъпления.

7. На неуточнена дата през 1998 г. органите на прокуратурата внасят обвинителен акт срещу жалбоподателя в Софийски градски съд. На 18 септември 1998 г. обаче съдията докладчик им връща делото, като посочва нередности в начина, по който са предявени на жалбоподателя някои от обвиненията и доказателствата.

8. На 12 октомври 1998 г. органите на прокуратурата внасят в Софийски градски съд обвинителен акт срещу жалбоподателя и три други лица. Обвиненията включват убийството на трима полицейски служители, няколко опита за убийство, обири, кражби, незаконно лишаване от свобода и незаконно притежание на огнестрелни оръжия. На 29 декември 1998 г. съдията докладчик вписва делото за гледане през няколко дни през май 1999 г.

9. Софийски градски съд провежда най-малко седем заседания между май 1999 г. и 8 март 2000 г., и на последната дата осъжда жалбоподателя за убийство при отегчаващи вината обстоятелства, хулиганство, опит за въоръжен обир, лишаване от свобода и незаконно притежание на огнестрелни оръжия и го оправдава по другите обвинения. Той го осъжда на доживотен затвор без право на замяна и се разпорежда да започне изтърпяване на присъдата си при усилено строг тъмничен режим (т.нар. „специален режим“ – виж параграф 21 по-долу).

10. Въз основа на жалба, Софийският апелативен съд провежда най-малко пет заседания, последното от които се провежда на 14 януари 2002 г. На 10 февруари 2003 г. той отменя частично решението на съда от по-долна инстанция, като оправдава жалбоподателя за едно от обвиненията в опит за въоръжен грабеж и за обвиненията в незаконно притежание на огнестрелни оръжия и променя квалификацията на едно от другите обвинения. Той потвърждава останалата част от решението, включително присъдата на жалбоподателя.

11. На 27 февруари 2004 г. Върховният касационен съд отменя частично решението на Софийския апелативен съд и връща делото на този съд за преразглеждане на обвиненията в опит за грабеж. Той потвърждава останалата част от решението, включително присъдата на жалбоподателя.

12. След връщането на делото Софийският апелативен съд провежда най-малко две заседания. На 31 август 2004 г., той потвърждава решението на Софийски градски съд, с което оправдава жалбоподателя по обвиненията в опит за въоръжен грабеж. Не е внесена жалба и решението става окончателно на 6 октомври 2004 г.

Б. Задържане на жалбоподателя в Софийския затвор

13. На 7 февруари 1997 г. жалбоподателят е преместен в ареста на Националната следствена служба. На 2 декември 1997 г. той е прехвърлен в Софийския затвор. Между 1997 г. и 2004 г., той е държан там като задържано лице, очакващо окончателно решение по наказателните обвинения срещу него. От 17 ноември 2004 г. престоят му в затвора е продължен въз основа на окончателната му присъда – доживотен затвор.

14. На 4 декември 1997 г. управителят на затвора, като се позовава на съответните нормативни актове (виж параграфи 17 и 18 по-долу) и с оглед на бележка, в която следствените органи са описали обвиненията срещу жалбоподателя, неговия характер и тяхната оценка за риска, който той би могъл да представлява за персонала на затвора, нарежда същият да бъде зачислен към изолирана група от затворници, които са подложени на най-строги мерки за сигурност и да бъде лишен от право да участва в общи дейности. В последващо решение от 14 май 1999 г. управителят нарежда да бъдат поставяни белезници на жалбоподателя всеки път, когато го отделят от тази група. Според Правителството жалбоподателят е бил с белезници, когато е извеждан от помещенията, заемани от групата – за дейности на открито, посещения при лекаря, зъболекаря на затвора или в библиотеката, или при посещенията на адвокати. Било му е позволено да прави упражнения в специален отделен двор. Жалбоподателят възразява, че са му слагани белезници всеки път, когато е извеждан от килията си.

15. Жалбоподателят твърди, че е държан сам в заключена килия с размери 1,9 на 4,05 метра. Той могъл да напуска килията само за ежедневната си едночасова разходка. През първите осем или девет месеца в затвора той се разхождал сам. След това му било разрешено да се присъедини към един или двама други затворници с доживотни присъди, но му било забранено да разговаря с тях. От октомври 2001 г. отново провеждал ежедневната си разходка сам, в бетонно ограждение, покрито с метална мрежа и размери 6,7 на 11 метра. Единствените

други моменти, в които на жалбоподателя било разрешено да напуска килията си, били планираните посещения на санитарните възли за период от пет до десет минути два пъти дневно. Според него, това били единствените случаи, в които той можел да се запаси с питейна вода. По-късно му било разрешено да прекарва повече време за използване на санитарните възли. Освен това жалбоподателят твърди, че през първите шест месеца от престоя му в затвора той бил лишаван от едно от своите ежедневни хранения веднъж на всеки четири дни, а в началния период от около година и половина не му било позволявано да използва собствени чаршафи и възглавници.

16. Правителството оспорва тези твърдения, като казва, че жалбоподателят не е бил подлаган на сериозна изолация вътре в неговата затворническа група. То посочва, че, с изключение на малък брой ограничения, произтичащи от „специалния режим“, на който е подложен жалбоподателят, той се е ползвал от възможностите, с които разполагат всички други затворници, като например възможността да работи, достъп до безплатни здравни и стоматологични грижи, достъп до библиотеката и параклиса на затвора, посещения, колети, телефонни обаждания и кореспонденция и др. Правителството цитира бележка, изготвена от управителя на затвора, в която се сочи следното:

„[Жалбоподателят] дори и сега е крайно враждебен към правния ред на Република България. Той не приема своето осъждане и присъда и счита наказателното дело срещу него за несправедливо и тенденциозно. Той показва пълно неуважение към другите и действа грубо и арогантно когато някой се обърне към него. Крайно недоверчив, подозрителен и враждебен е към целия персонал на затвора. Неговата раздражителност, неприкрита жестокост и злоба и постоянно нервно напрежение го правят особено опасен и непредвидим. Отношението му към другите затворници в неговата група не се различава особено от описаното по-горе. Той отказва да се социализира с другите, мрази всичко и всеки. Влиза в спорадични контакти с хигиениста на групата, когато е необходимо. Отказва да участва в колективни дейности. В няколко случая му е предлагана работа, която той остро отказва. Когато е извеждан за посещения и в присъствието на по-големи групи от хора, той често прави на висок глас негативни забележки за съдилищата и съдебната администрация. Той често репетира своята „защитна реч“ гол в килията си.“

17. Жалбоподателят оспорва тези твърдения и посочва, че управителят не цитира конкретни факти в тяхна подкрепа.

II. РЕЛЕВАНТНО ВЪТРЕШНО ПРАВО

A. Режимът на задържаните под стража в досъдебна фаза лица, които са държани в затвори

18. Към съответния момент режимът на задържаните под стража в досъдебна фаза лица, които са държани в затвори, се урежда от

наредба, издадена през 1993 г. (*Наредба № 12 от 15 април 1993 г. за положението на обвиняемите и подсъдимите в местата за лишаване от свобода*). През май 1999 г. тя е заменена от сходна наредба (*Наредба № 2 от 19 април 1999 г. за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража*), която остава в сила до септември 2006 г..

19. Член 15(1)(3) от Наредбата от 1993 г., заменен от член 14(3) от Наредбата от 1999 г., предвижда, че задържаните лица могат да бъдат настанени в заключена килия и да бъдат лишени от правото да участват в общи дейности, ако бъде преценено, че това представлява риск за сигурността. Тази мярка може да бъде наложена от управителя на затвора, който трябва да отчете личните характеристики на задържаното лице и психологическото му състояние и степента на опасност на престъплението, във връзка с което лицето е задържано. Член 15(3) *in fine* от Наредбата от 1993 г., заменен от член 15 от Наредбата от 1999 г., предвижда, че задържаните лица, подложени на такива мерки, трябва да бъдат държани изолирани от общата група затворници всеки път, когато ги извеждат от килиите им за отвеждане в съда, медицинско лечение, прием на посетители, дейности на открито и др.

Б. Режимът на затворниците, които изтърпяват доживотна присъда

20. До юни 2009 г. режимът на затворниците, излежаващи доживотна присъда, се урежда от Закона за изпълнение на наказанията от 1969 г. и правилника за прилагането му. През юни 2009 г. и февруари 2010 г. те са заменени съответно от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража и правилника за прилагането му.

21. Режимът на затворниците с доживотни присъди се урежда от членове 127а–127д от Закона от 1969, добавени през 1995 г. Член 127б(1) предвижда, че когато се налага доживотна присъда, съдът трябва да разпoredи настаняването на затворника при най-строг режим, наречен „специален режим“. Лица, поставени на такъв режим трябва да бъдат държани в заключени единични килии и подложени на засилени мерки за сигурност и надзор (член 56(1) от правилника по прилагането). Тези разпоредби са оставени в Закона от 2009 г. (членове 61(1), 71(2) и 198(1)) и правилника от 2010 г. (член 213). Член 213 допълнително предвижда доживотно осъдените да могат да участват в общи дейности само със затворници от същата категория. Съгласно член 214, те трябва да бъдат държани в изолация от останалите лишени от свобода дори при извеждане от килиите им за конвоиране, лечение, посещения, престой на открито и др.

22. Член 1276(2) от Закона от 1969 г., заменен от член 198(1) от Закона от 2009 г., предвижда, че, ако имат добро поведение, след изтичането на пет години, осъдените на доживотен затвор могат да бъдат поставени на по-лек режим. Времето, прекарано в досъдебно задържане, не представлява част от този период (член 167(2) от правилника по прилагането на Закона от 1969 г., заменен с член 218 от правилника по прилагането на Закона от 2009 г.). Решението за настаняване на доживотно осъдено лице на по-лек режим се взема от комисия, състояща се от затворнически персонал и различни други служители (член 17 от Закона от 1969 г., заменен от членове 73 и 74 от Закона от 2009 г.). Съгласно член 58 от Закона от 1969 г. решенията на комисията могат да бъдат обжалвани от Министъра на правосъдието. Съгласно член 74(2) от Закона от 2009 г., само решенията за настаняване на затворник при по-строг режим могат да бъдат обжалвани по съдебен ред. След като бъдат поставени при по-лек режим, доживотно осъдените могат, при определени условия, да бъдат настанени заедно с останалите затворници (член 1276(4) от Закона от 1969 г., заменен от член 198(2) от Закона от 2009 г.).

III. ДОКЛАДИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ КОМИТЕТ ПРОТИВ ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗАНИЕ („КПИ“)

23. КПИ е посещавал България седем пъти. Софийският затвор е посещаван през 2006 г. и 2008 г.

24. В доклада от посещението през 2006 г. (CPT/Inf (2008) 11) се казва следното:

„101. В Софийския затвор имаше 15 лица, изтърпяващи доживотни присъди, при нашето посещение; двама бяха настанени заедно с основната група затворници, докато останалите бяха държани в отделен сектор, в частта за дисциплинарна изолация... Изтърпяващите доживотни присъди в отделния сектор бяха настанени в единични килии с размери 7,5 м²; килиите имаха малко прозорче с железни пръти, поставено твърде високо, за да може да се погледне от там. Имаше и санитарен възел, което ограничаваше малкото място в килията; килията обаче създава добри условия за сън на един човек, но би било по-добре, ако на тези затворници се предлага разнообразна програма от дейности извън килията през деня.

Въпреки това, противоположно на ситуацията, наблюдавана в [два други затвора], изтърпяващите доживотни присъди в Софийския затвор нямаха социализиращи занимания. Те просто бяха заключени в килиите си, освен в периодите за занимания на открито (1,5 часа като останалите обитатели на Софийския затвор), които, с изключение на четирима изтърпяващи доживотни присъди, всички прекарват заедно. Липсата на групови занимания не е оправдана в контекста на сигурността, щом като изтърпяващите доживотни присъди излизат заедно. Делегацията научи за планове да се предостави стая за общуване и други дейности на изтърпяващите доживотни присъди, която ще се

открие в близко бъдеще. Дейностите в килията включваха гледане на телевизия и четене на книги от библиотеката, както и на вестници; освен това деветима от тях работеха в килиите си (изработваха торбички за подаръци). Един затворник, интервюиран от делегацията, се оплака, че му е било отказано да използва персонален компютър в килията си, за да премине курс по компютърна грамотност.

Четиримата изтърпяващи доживотни присъди, които не се присъединяват към останалите за групови занимания на открито, са били изолирани със заповеди, които се преразглеждат на шест месеца. Когато излизат от килията си, те са закопчани с белезници, включително за занимания в охранявания двор. Според КПИ, няма оправдание за поставяне на белезници на затворник, който се упражнява сам в охранявания двор, стига да има добър надзор. **Комитетът препоръчва на българските власти да преразгледат сегашната си политика за използването на белезници при споменатите доживотно осъдени затворници в контекста на тези забележки.**

25. В доклада от посещението през 2008 (CPT/Inf (2010 г.) 29) се казва следното:

„74. [В] момента на посещението в Софийския затвор имаше 18 затворници с доживотни присъди. Трима от [тях] бяха присъединени към основната група от затворници, докато останалите се държаха в отделен сектор (Група 1).

75. Материалните условия на задържане в сектора за лица с доживотни присъди са принципно непроменени от посещението през 2006 г. ... Изграждането на вътрешни санитарни възли в килиите, с душ над тоалетната и целодневен достъп до топла вода, е положителен момент; в резултат от това обаче затворниците имат по-малко поводи да напускат килиите си и да общуват с персонала.

Някои от осъдените с доживотни присъди имат собствени телевизори и плейстейшъни в своите килии. При посещението през 2006 г. осъдените с доживотни присъди имаха котлони в килиите си, за да готвят храна, което засилваше усещането им за независимост и им помагаше времето да минава по-бързо. Твърди се, че котлоните са били изтеглени няколко седмици преди посещението поради съображения за сигурност и осъдените с доживотни присъди разполагаха с бързовари за топлена на вода.

76. Що се отнася до дейностите, една забележима промяна след посещението от 2006 г. е въвеждането в действие на социална стая („клуб“) в сектора за затворници с доживотни присъди. Това хубаво съоръжение е боядисано в приятни светли цветове и е обзаведено с шкафове за книги, маса за шах с два стола, по-голяма маса с пет стола, шкаф с игри, включително дъска за табла, телевизор с DVD устройство и мивка. Затворниците с доживотни присъди бяха разделени на три по-малки групи въз основа на общи интереси (игра на карти, шах, обсъждане на правни въпроси и др.) и всяка група можеше да използва социалната стая по един час всеки ден от седмицата. През уикендите имаше само двама служители, което затрудняваше организирането на дейностите.

Затворниците с доживотни присъди, които желаеха да работят (12 от 15-те в сектора за затворници с доживотни присъди), работеха в своите килии по различни видове работа на парче, както беше отбелязано при посещението през 2006 г. (напр. слагане на дръжки на торби за бутици).

Освен това се предлагаха занимания на открито за по час и половина дневно на всички затворници с доживотни присъди. Делегацията отбеляза, че е осигурен навес в единия край на двора за занимания.

Въпреки посоченото по-горе навременно въвеждане на социална стая, което увеличава времето, прекарвано извън килиите и в общуване с други затворници, ежедневието в сектора на затворниците с доживотни присъди остава монотонен. **КПИ препоръчва българските власти да се стремят да подобрят програмата с дейности, предоставяни на затворници с доживотни присъди в Софийския затвор, ако е необходимо, чрез увеличаване на персонала.**

77. Персоналът в сектора за затворници с доживотни присъди посочи, че двама от затворниците са в рамките на първите си 5 години от доживотната присъда и поради това са обект на специални ограничения по съображения за сигурност. Двамата затворници с доживотни присъди бяха ескортирани с белезници и не им се позволяваше да гледат телевизия. От директора зависеше преразглеждане на използването на белезници, но нямаше срок за използването им, нито регулярен период за преразглеждане.

Както вече е посочено в доклада за посещението от 2006 г., КПИ счита, че не може да има оправдание за редовно поставяне на белезници на затворник в рамките на една сигурна среда, при условие че е налице надлежен надзор от страна на персонала. **Комитетът препоръчва българските власти да преразгледат политиката по поставяне на белезници на затворниците с доживотни присъди, когато са извън килиите си.**

78. КПИ е изразявал в миналото своите сериозни опасения относно настоящите правни разпоредби, чрез които затворниците с доживотни присъди са подлагани систематично на строг и разделен режим за първоначален период, разпореден от осъждащия съд (т.е. 5 години). Този подход е в противоречие с общоприетия принцип, че престъпниците се изпращат в затвора като наказание, а не за да получават наказание.

Комитетът не оспорва, че може да е необходимо някои затворници да бъдат поставени за определен период от време при специален режим за сигурност. Въпреки това решенията дали да бъде наложена такава мярка следва да бъдат от компетентността на затворническите органи, да се основават на индивидуална оценка на риска и да се прилагат само за най-кратък период от време. Специалният режим за сигурност следва да се разглежда като инструмент на ръководството на затвора, а да не става част от списъка от наказателни санкции, налагани от съдилищата.

В много държави на затворниците с доживотни присъди не се гледа задължително като на по-опасни от другите затворници; много от тях са заинтересовани в дългосрочен план от една стабилна и лишена от конфликти околна среда. Поради това подходът към управлението на затворниците с доживотни присъди следва да се основава на оценка на индивидуалния риск и нужди, за да даде възможност решенията относно сигурността, включително степента на контакт с другите, да се вземат предвид за всеки отделен случай.

Въпреки че затворниците с доживотни присъди следва да не бъдат систематично отделяни от другите затворници, следва да бъде предвидена специална разпоредба, която да помага на затворниците с доживотни присъди и другите затворници с дългосрочни присъди да се справят с перспективата да прекарат много години в затвора. В това отношение следва да бъде направена справка с член 103.8 от Европейските правила за затворите, според който

„особено внимание трябва да се обърне на предлагането на подходящи планове за излежаване на доживотни и други дългосрочни присъди от съответните затворници“, като се имат предвид принципите и нормите, заложи в Препоръката на Съвета на Европа относно „управлението на затворниците с доживотна или друга дългосрочна присъда от администрациите на затворите“.

Съгласно българското право, след първите 5 години от тяхната присъда, затворниците с доживотна присъда могат да бъдат включени в основната група затворници, ако са имали добро поведение и не са били наказвани дисциплинарно. На практика обаче само една малка част от затворниците с доживотна присъда (3 от 18 в Софийския затвор) биват включвани в основната група затворници, като някои от тях дълги години излежават присъдата си в сектора за затворници с доживотна присъда. **КПИ приканва българските власти да използват като основа „експеримента“ с интегрирането на някои затворници с доживотна присъда в основната група затворници, което следва да бъде разглеждано като подходяща част от управлението на тази категория затворници и да бъде подкрепено от законодателни мерки.**

По-общо, КПИ препоръчва на българските власти да преразгледат правните разпоредби и практика по отношение на третирането на затворниците с доживотна присъда в контекста на горните бележки.“

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

26. Жалбоподателят се оплаква от режима и условията на задържането му в Софийския затвор. Той се позовава на член 3 от Конвенцията, който предвижда следното:

„Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание.“

A. Доводи на страните

27. Правителството посочва, че размерите на килията на жалбоподателя са над законово установения минимум. Позицията се на *Kröcher and Möller v. Switzerland* (no. 8463/78, Доклад на Комисията от 16 декември 1982 г., Решения и доклади (DR) 34, стр. 24), то твърди, че мерките, предприети спрямо жалбоподателя, не представляват нечовешко или унижително третиране. Тези мерки са законни, основани на разумни заповеди на управителя на затвора и напълно обосновани с оглед на тежестта на престъпленията, извършени от жалбоподателя, неговото поведение и необходимостта да се поддържа ред и дисциплина в затвора. Няма индикации, че жалбоподателят се е оплаквал пред затворническите власти от конкретни мерки. Няма и каквито и да било медицински документи, доказващи, че той е

претърпял увреждане на здравето в резултат от затворнически си режим.

28. Жалбоподателят твърди, че самият факт на затварянето му, което той счита за лишено от каквото и да било правно основание, тъй като произтича от наказателно производство, което е нищожно, представлява нечовешко и унижително отношение. Това, че е постоянно заключен в килия, която е студена, че е с белезници без никаква причина, че не му се позволява да се облича по начин, който на него му харесва, или да използва своите собствени лични принадлежности и чаршафи, че ползва кофа за облекчаване на естествените си нужди в своята килия, че получава ограничени количества непитателна и нездравословна храна и ограничени количества вода, му причинява физически дискомфорт. Този дискомфорт е допълнен от отрицателните психологични последици от това, че е държан в изолация продължително време, като трябва да общува със сериозни престъпници, че му се лепва етикета „престъпник“ от властите и медиите и че го водят с белезници и окови на краката. Той оспорва законността на всички правни действия във връзка със затварянето му и заявява, че не смята, че има статут на затворник. Съответно той не вижда причина да общува с други затворници или да участва в общи дейности с тях. Освен това той заявява, че не се е оплаквал от условията на задържането му, защото смятал, че това е безпредметно. Освен това не можел да представи каквито и да било медицински доказателства в потвърждение на своите твърдения, защото властите не биха му предоставили такова доказателство.

Б Оценка на Съда

29. Съдът счита, че оплакването на жалбоподателя не е очевидно необосновано по смисъла на член 35 § 3 (а) от Конвенцията или недопустимо на други основания. Поради това то трябва да бъде обявено за допустимо.

1. Общи принципи

30. Повторни изложения на общите принципи относно проучването на условията и режима на задържане съгласно член 3 могат да бъдат намерени в решенията на Съда във *Van der Ven v. the Netherlands* (no. 50901/99, §§ 46-51, ECHR 2003-II) и *Ramirez Sanchez v. France* ([GC], no. 59450/00, §§ 115-24, ECHR 2006 г.-IX).

2. Приложение на принципите спрямо настоящото дело

31. Съдът би желал да разграничи три аспекта на оплакването на жалбоподателя: естеството и строгостта на неговия режим на задържане, материалните условия на неговото задържане и използването на белезници срещу него. Той ще разгледа тези въпроси отделно.

(а) Физическите условия

32. Съдът отбелязва, че с изключение на някои негови собствени твърдения – които не са особено подробни и очевидно не са доведени до знанието на който и да било национален орган – жалбоподателят не представя никакви доказателства във връзка с условията на своето задържане. Той не представя твърдения от задържаните с него лица (обратното *Khudoyorov v. Russia*, no.6847/02, §§ 71 и 113, ECHR 2005-X (извадки), и *Гавазов срещу България*, № 54659/00, §§ 59 и 94, 6 март 2008 г.), или от други лица, които може да разполагат с относима информация, например посетители роднини. Той не представя и медицински доказателства за въздействието на условията, при които е държан, върху неговото физическо или психологическо благосъстояние (сравни *Georgiev срещу България*, № 47823/99, § 64, 15 декември 2005 г., и обратното *Стайков срещу България*, № 49438/99, § 41, 12 октомври 2006 г.). При конкретните обстоятелства Съдът трябва да разгледа твърденията на жалбоподателя с определено внимание, тъй като може да е налице тенденция за преувеличаване на неадекватността на условията в затвора отчасти защото той има отрицателно отношение към заведението, в което смята, че никога не би следвало да бъде затварян (виж, *mutatis mutandis*, *Събева срещу България*, № 4290/07, § 41, 10 юни 2010 г., цитиращо *B. v. the United Kingdom*, no. 6870/75, Доклад на Комисията от 7 октомври 1981 г., DR 32, стр.29, §§ 174-75). Тези твърдения не отговарят на констатациите на КПИ в неговите доклади от 2006 г. и 2008 г., според които в моментите на посещенията килиите на доживотно осъдените затворници в Софийския затвор разполагат с вътрешен санитарен възел, душ и постоянен достъп до топла вода (виж параграфи 24 и 25 по-горе). Дори ако се приеме, че условията са по-лоши в началото на задържането на жалбоподателя през 1997 г., Съдът не може да пренебрегне факта, че те постепенно са се подобрили.

33. С оглед на предходното Съдът не е убеден „извън разумното съмнение“, че условията на задържане на жалбоподателя в Софийския затвор могат да бъдат считани за нечовешки или унижителни. Следователно не е налице нарушение на член 3 на това основание.

(б) Режимът на задържане

34. Мерките, с които се лишава от свобода едно лице, като досъдебно задържане или осъждане на лишаване от свобода, макар и неизбежно да включват елемент на страдание, не пораждат сами по себе си въпрос по член 3 (виж *Kudla v. Poland* [GC], no. 30210/96, § 93, ECHR 2000 г.-XI). Режимът на задържане, наложен на жалбоподателя след прехвърлянето му в Софийския затвор, е основан на заповед, издадена от управителя на затвора съгласно съответните нормативни актове и въз основа на информация за жалбоподателя, предоставена от следствените органи (виж параграф 14 по-горе). След като осъждането на жалбоподателя става окончателно, неговият затворнически режим се основава на съдебно разпореждане, постановено съгласно приложимите разпоредби (виж параграфи 12 и 21 по-горе). Нищо не показва, че тези решения са произволни. Съдът отбелязва, че КПИ е критикувал законовите разпоредби, изискващи лицата, осъдени на доживотен затвор, да бъдат поставени под „специален режим“ през първите пет години от престоя им в затвора (виж параграфи 21, 22 и 25 по-горе). Въпреки това въпросът дали жалбоподателят е страдал от отношението, инкриминирано в член 3, зависи от степента, до която той лично е засегнат от този режим (виж *Van der Ven*, цитирано по-горе, § 53 *in fine*). Действително, по дела, възникващи от индивидуални жалби, Съдът по правило трябва да насочи вниманието си не върху закона, а върху начина, по който същият е прилаган спрямо жалбоподателя (виж, наред с други източници, *Sommerfeld v. Germany* [GC], no. 31871/96, § 86, ECHR 2003-VIII).

35. Въпреки че ограниченията, наложени на жалбоподателя в Софийския затвор, могат да бъдат описани като сурови, той не е подложен на сетивна изолация или пълна социална изолация, а само на относителна социална изолация, като е възпрепятстван да общува със затворници, подложени на различни затворнически режими. Въпреки това, макар че по тази причина неговите възможности за контакт са ограничени, не може да става дума за изолация в този контекст (виж *Messina v. Italy* (no. 2) (dec.), no. 25498/94, ECHR 1999-V). Вярно е, че според твърденията му, през ранния период на лишаването му от свобода той прекарва почти двадесет и четири часа сам в своята килия. Съдът обаче не може да пренебрегне това, че, както изглежда от докладите на КПИ, през последните години положението му постепенно е станало по-гъвкаво, с възможност да се ангажира в различни дейности и да общува с други затворници от своята група. Изглежда обаче, че той не желае това (виж параграфи 16 и 28 по-горе и сравни, *mutatis mutandis*, с *Ramirez Sanchez*, цитирано по-горе, § 148). При тези обстоятелства и като отбелязва, че жалбоподателят не е представил каквито и да било медицински документи, показващи последиците от режима върху неговото психично благосъстояние

(обратното *Van der Ven*, цитирано по-горе, § 56), Съдът не е убеден, че режимът го е засегнал в степен, която да е достатъчна, за да е налице нарушение на член 3. Освен това няма данни някога да са му създавани пречки да приема външни посетители (обратното *Van der Ven*, цитирано по-горе, § 54), или да посещава библиотеката на затвора.

36. Освен това Съдът отбелязва, че съгласно българското право след излежаването на пет години от неговата присъда жалбоподателят е могъл да поиска да бъде поставен на по-лек затворнически режим (виж параграф 22 по-горе). Няма индикация той да се е възползвал от тази възможност.

37. С оглед на горното, Съдът счита, че доказателствата пред него не са достатъчни за заключение, че жалбоподателят е бил подложен на нечовешко и унижително отношение поради строгостта на неговия режим на задържане. Следователно не е налице нарушение на член 3 на това основание.

(в) Използването на белезници

38. Използването на белезници или други инструменти за ограничаване обичайно не повдига проблемен въпрос съгласно член 3 от Конвенцията, когато мярката е наложена във връзка със законно задържане и не налага използването на сила или публично излагане, надхвърлящо разумно необходимото. В тази връзка е важно да се разгледа, например, рискът лицето да избяга или да предизвика нараняване или вреди (виж *Raninen v. Finland*, решение от 16 декември 1997 г., § 56, *Reports of Judgments and Decisions* 1997 г.-VIII; *Mouisel v. France*, no. 67263/01, § 47, ECHR 2002 г.-IX; *Hénaf v. France*, no. 65436/01, § 48, ECHR 2003 г.-XI; и *Mathew v. the Netherlands*, no. 24919/03, § 180, ECHR 2005 г.-IX). Съдът трябва винаги да има предвид конкретните факти по делото (виж *Avci and Others v. Turkey*, no. 70417/01, § 38, 27 юни 2006 г.).

39. С оглед на тежестта на присъдата на жалбоподателя, неговото криминално досие и изпълнено с насилие минало, използването на белезници може да бъде оправдано при определени обстоятелства като конвоиране извън затвора (виж *Garriguenc v. France* (dec.), no. 21148/02, 15 ноември 2007 г. и *A.J.P. v. France*, no. 17020/05, § 95, 29 октомври 2009 г.). Въпреки това докладите на КПИ, които напълно потвърждават твърденията на жалбоподателя по този пункт, показват, че той наистина е бил с белезници при всяко свое извеждане от килията, дори при провеждане на ежедневната си разходка (виж параграфи 24 и 25 по-горе). Съдът взема предвид опасенията, изразени от затворническите власти относно поведението на жалбоподателя и тяхната оценка за риска, който той може да представлява (виж параграф 16 по-горе). Той е наясно, че тези органи трябва да бъдат внимателни, когато работят с лица, осъдени за насилствени

престъпления, отказващи да приемат факта, че са в затвора и които по тази причина са враждебни към затворническия персонал и другите затворници. Въпреки това той отбелязва, че систематичното използване на белезници спрямо жалбоподателя започва преди около тринадесет години, през декември 1997 г., и очевидно продължава и досега. Властите не посочват конкретни инциденти през този период, в които жалбоподателят да се е опитал да избяга или да нарани себе си или другото. За Съда това, на което се позовават властите, не показва задължително наличието на риск от настъпването на такива инциденти. Той споделя становището на КПИ, че редовното поставяне на белезници на затворника в обезопасена среда не може да бъде считано за оправдано (виж параграф 25 по-горе).

40. Съдът заключава, че системното поставяне на белезници на жалбоподателя при извеждането му от неговата килия е мярка, за която липсва достатъчно основание и поради това може да се счита за унижително отношение. Следователно е налице нарушение на член 3 от Конвенцията на това основание.

II. ТВЪРДАНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6 § 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

41. Жалбоподателят се оплаква, че продължителността на делото срещу него е била неразумна. Той се позовава на член 6 § 1 от Конвенцията, който в своята релевантна част гласи следното:

„Всяко лице, при решаването на ... наказателно обвинение срещу него ... има право на ... гледане ... в разумен срок от ... съд...“

42. Страните представят аргументи относно началото и края на разглеждания период и неговата разумност.

43. Съдът счита, че това оплакване не е очевидно неоснователно по смисъла на член 35 § 3 (а) от Конвенцията или недопустимо на каквото и да било друго основание. Поради това то трябва да бъде обявено за допустимо.

44. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е арестуван на 5 август 1996 г. Той взема тази дата като начало на разглеждания период (виж *Ewing v. the United Kingdom*, no. 11224/84, Доклад на Комисията от 6 октомври 1987 г., DR 56, стр.71, на стр.84-85, § 145). Крайният момент е 6 октомври 2004 г., когато решението на Софийския апелативен съд от 31 август 2004 г. става окончателно. С оглед на това периодът, който следва да бъде взет предвид, е осем години и почти три месеца.

45. Разумността на този срок трябва да бъде преценена в контекста на обстоятелствата по делото и с оглед на критериите, заложи в практиката на Съда: сложността на делото и поведението на жалбоподателя и на съответните власти (виж, като скорошен източник,

Янков и Манчев срещу България, №№ 27207/04 и 15614/05, § 20, 22 октомври 2009 г.).

46. Съдът счита, че делото е било доста сложно, тъй като по него е имало няколко обвиняеми, с повдигнати обвинения по редица престъпления със значителна тежест. Въпреки това са били налице забавяния, за които са отговорни властите и които не могат да бъдат обяснени изцяло с това. На първо място, предварителното разследване отнема около две и половина години, докато приключи (виж параграфи 6–8 по-горе). На второ място, кат се има предвид, че Софийски градски съд е бил в състояние да разгледа делото за около година и половина, първото заседание пред Софийския апелативен съд отнема почти три години, отчасти защото съдът не предава своето решение повече от една година след последното си заседание (виж параграфи 9–12 по-горе).

47. С оглед на изложеното по-горе и общата продължителност на делото Съдът заключава, че по обвиненията срещу жалбоподателя не е било постановено решение в „разумен срок“, в нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията.

III. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

48. Жалбоподателят се оплаква от липса на ефективно правно средство за защита във връзка с прекомерната продължителност на делото срещу него. Той се позовава на член 13 от Конвенцията, който гласи следното:

„Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в тази Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции.“

49. Съдът счита, че това оплакване не е очевидно необосновано по смисъла на член 35 § 3 (а) от Конвенцията или недопустимо на каквито и да е други основания. Поради това то трябва да бъде обявено за допустимо.

50. Член 13 гарантира ефикасно средство за правна защита по отношение на аргументирано оплакване за нарушение на изискването по член 6 § 1 делото да бъде гледано в разумен срок (виж *Kudła v. Poland* [GC], no. 30210/96, §§ 146-57, ECHR 2000-XI). Правното средство е ефикасно, ако предотвратява твърдяното нарушение или продължаването му или предоставя адекватно възмездие за което и да било вече настъпило нарушение (пак там, § 158, и *Mifsud v. France* (dec.) [GC], no. 57220/00, ECHR 2002-VIII).

51. До 2003 г. българското право не предвижда правни средства за защита, които позволяват на обвиняемите в наказателно производство да ускорят постановяването на решение по обвиненията срещу тях.

Единственото такова правно средство за защита е възможността, въведена през юни 2003 г., обвиняемите да поискат делата им да бъдат внесени в съда, ако предварителното разследване не е приключило в определен срок (виж *Янков и Манчев*, цитирано по-горе, § 32, с допълнителни препращания). Въпреки това то не е било на разположение на жалбоподателя, тъй като в този момент делото му вече е било висящо пред апелативния съд. Що се отнася до компенсаторните правни средства за защита, Съдът не е счел за доказано, че съгласно българското право съществува път, по който лицата, обект на наказателни дела, да могат да получат обезщетение за вреди или друго възмездие във връзка с прекомерната продължителност на тези дела (пак там, § 33).

52. Следователно е налице нарушение на член 13 от Конвенцията.

IV. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

53. Член 41 от Конвенцията предвижда следното:

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевшата страна.“

A. Вреди

54. За нематериални вреди жалбоподателят претендира 2 000 000 евро (EUR). Освен това той претендира EUR 60 000 за материални вреди, включващи загубата на стойността на три автомобила, които са конфискувани от властите във връзка с наказателното дело срещу него. Накрая, той иска от Съда да нареди на българската държава да прекрати „незаконното му лишаване от свобода“.

55. Правителството оспорва претенциите като прекомерни и необосновани.

56. Съдът отбелязва, че в настоящия случай присъждане на справедливо обезщетение може да бъде основано единствено относно нарушения на членове 3, 6 § 1 и 13 от Конвенцията. Той не счита, че тези нарушения имат достатъчна причинно-следствена връзка с материалните вреди, претърпени от жалбоподателя. Те също така не създават необходимост или не правят уместно да бъде предоставено последващо обезщетение от искания от него вид (обратното *Assanidze v. Georgia* [GC], no. 71503/01, §§ 202-03, ECHR 2004-II). От друга страна Съдът счита, че жалбоподателят изглежда е претърпял нематериални вреди в резултат от нарушенията на неговите права по

горепосочените разпоредби. Като се произнася по справедливост, съгласно изискванията на член 41, той му присъжда 7 000 евро, плюс всякакви данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума.

Б. Разходи и разноски

57. Жалбоподателят търси възстановяване на 3 000 български лева (BGN.), платени под формата на такси във връзка с наказателното производство срещу него и суми, заплатени за превод за заседанията пред Съда. Той представя разписки за преводи за сумата от 65 лв. (равностойността на 33,23 евро).

58. Правителството оспорва претенциите като прекомерни и неподкрепени от документи.

59. Съгласно практиката на Съда разходи и разноски не се присъждат по член 41, освен ако бъде установено, че те са действително и по необходимост направени и разумни по размер. Освен това, съдебните разноски се възстановяват само доколкото са свързани с констатираното нарушение (виж, като скорошен източник, *Šilih v. Slovenia* [GC], по. 71463/01, § 226, 9 април 2009 г.). Тъй като претендираните съдебни такси се отнасят до защитата на жалбоподателя по наказателните обвинения в националното производство, те не могат да бъдат считани за представляващи разходи, които са извършени по необходимост в търсене на възмездие за нарушенията, констатирани по настоящото дело (виж *Николова срещу България* [ГК], № 31195/96, § 79, ECHR 1999-II). От друга страна, като се имат предвид документите в негово владение и горепосочените критерии, Съдът счита, че разходите за превод (33,23 евро) следва да бъдат признати изцяло.

В. Лихва за забава

60. Съдът намира за уместно лихвата за просрочване да се основава на пределната лихва по заеми на Централната европейска банка, към която следва да се добавят три процентни пункта.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* останалата част от жалбата за допустима;
2. *Приема*, че не е налице нарушение на член 3 от Конвенцията на основание физическите условия на задържане на жалбоподателя;

3. *Приема*, че не е налице нарушение на член 3 от Конвенцията на основание режима на задържане на жалбоподателя;
4. *Приема*, че е налице нарушение на член 3 от Конвенцията на основание систематично поставяне на белезници на жалбоподателя при извеждането му от неговата килия;
5. *Приема*, че е налице нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията на основание продължителността на наказателното производство срещу жалбоподателя;
6. *Приема*, че е налице нарушение на член 13 от Конвенцията;
7. *Приема*,
 - (а) че държавата ответник следва да плати на жалбоподателя, в срок от три месеца, считано от датата, на която решението стане окончателно по смисъла на член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които се конвертират в български лева по курса, който е в сила към датата на плащане:
 - (i) EUR 7 000 (седем хиляди евро), плюс всякакви данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума, за неимуществени вреди;
 - (ii) EUR 33,23 (тридесет и три евро и двадесет и три цента), плюс всякакви данъци, които биха могли да бъдат наложени върху тази сума на жалбоподателя за разходи и разноски.
 - (б) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до плащането се дължи обикновена лихва върху горните суми в размер, равен на пределната лихва по заеми на Централната европейска банка за периода на просрочие плюс три процентни пункта;
8. *Отхвърля* останалата част от претенциите на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и съобщено в писмена форма на 20 януари 2011 г., в съответствие с член 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Клаудия Вестердийк
Секретар

Пеер Лоренцен
Председател